

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

EVLIYA ÇELEBİNİN SEYAHATNÂME'SİNDE VEYSEL KARANİ*

VEYSEL KARANİ IN EVLIYA ÇELEBİ'S SEYAHATNÂME

Ejder OKUMUŞ**

Öz

Onyedinci yüzyılın büyük İslam gezgini Evliya Çelebi (1611-1682?), uzun yıllar gezdi, gördü, yazdı ve geride bizim için çok güzel ve önemli dev bir kaynak eser olan on ciltlik *Seyahatnâme*'yi bıraktı. *Seyahatnâme*'de; yazarının uğrayıp gezdiği sayısız yerin coğrafi yapısı, tarihi, folkloru ve sosyo-kültürel, dinî, demografik, siyasi, ekonomik, antropolojik, etnolojik, lingüistik ve sosyolojik durumları hakkında geniş ve ayrıntılı bilgiler bulursunuz. Evliya Çelebi, eserinde, gördüğü ve gözlem yaptığı yerleşim birimlerinin toplumsal yönlerini ustalıkla tasvir etmektedir; gündelik hayatı, kadın-erkek ilişkilerini, yiyecek ve içecekleri, isim kültürünü, şehirciliği, toplumsal farklılaşmayı, zevk, eğlenme ve dinlenme kültürünü, toplumun çeşitli tabakalarının kıyâfet kültürünü, müzik, sanat, meslek ve zanaatı, inanç ve din durumunu, aşk yönünü, tabiat-insan ilişkisini, sosyal problemleri, nüfusu, ekonomik kaynakları, yönetici-yönetilen ilişkilerini, adalet-zulüm durumlarını, isyan ve çatışmaları kendine özgü yöntem ve yaklaşımıyla ele almaktadır. Evliya Çelebi'nin ele aldığı konular arasında biyografiler de önemli bir yer tutmaktadır. Seyyah, dinî-tarihi şahsiyetlerin hayatına dair bilgiler vermekte, onların yaşadıkları yerlerdeki insanlar tarafından nasıl algılandıkları, popüler kültürde nasıl bir yere sahip oldukları hususunda tarihsel, folklorik ve "sosyolojik" bakış açılarından yararlanarak gözlem ve görüşme teknikleriyle özgün bilgilere ulaşmakta ve onları kendi yorumlarını katarak bizlerle paylaşmaktadır. Bu çerçevede Evliya Çelebi, tarihsel bir şahsiyet olan ve popüler dinde tarih üstü mitolojik bir kahraman haline gelmiş olan Veysel Karani (Üveys el-Karani/Karnî) (555/560-657) hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. İşte bu çalışmada Evliya Çelebi'nin, *Seyahatname*'sinde Veysel Karani hakkında ortaya koyduğu bilgiler ele alınmaktadır. *Seyahatname*'nin başlıca kaynak olarak alındığı çalışmada konuyla ilgili kaynaklardan yararlanılarak Evliya Çelebi'nin konuya dair verdiği bilgiler anlaşılmaya gayret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Veysel Karani, İslam, Hz. Peygamber.

Abstract

Evliya Çelebi (1611-1682), a big Islamic traveller of XVIIth century, travelled, saw, observed, and wrote long years and left for us *Seyahatnâme* (Travel Book) which is a very beautiful, important, and great source work in ten volumes. This book gives important informations about Anatolia and is our only domestic source regarding a lot of subjects. In *Seyahatnâme* there are the extensive and detailed information about the geographical structure, history, folklore, and socio-cultural, religious, demographic, political, economic, anthropological, ethnological and sociological situations of numerous place. Evliya Çelebi, in his work, expertly describes the social aspects of residential units where sees and observes, and handles the everyday life; the women-men relations; the food and drinks; the culture of name; the urbanism; the social differentiation; the culture of pleasure, recreation and rest; the culture of clothing, music, art, profession and craft; the belief and religion; the love; the nature-human relations, the social problems, the population, the economic resources, political relations and the rebellions and conflicts of cases various strata of society with its own methods and approaches. The biographies occupies an important place in the themes Evliya Çelebi handles. Traveller provides information about the life of the religious-historical figures, accesses the original

* Bu makale, Uluslararası Veysel Karani ve Mânevî Kültür Mirasımız Sempozyumunda (20-21 Mayıs 2011 Siirt) sunulan bildiriden türetilmiştir.

** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

information about how they are perceived by people in their places and what kind of place they have in popular culture with observation and interview techniques and by taking advantage of the historical, folkloric, and "sociological" perspectives. In this context, Evliya Celebi provides the remarkable information about Veysel Karani (Uveys el-Karani/Karnî) (555/560-657) who is a historical figure, and also has become a meta-historical mythological hero in popular religion. This study covers the information Evliya Celebi reveals about Veysel Karani in his *Seyahatnâme*.

Keywords: Evliya Çelebi, Veysel Karanî, Islam, Prophet Muhammed.

GİRİŞ

Elinizdeki çalışma, Evliya Çelebi'nin Veysel Karanî'ye (Üveys bin Amir el- Karani) yaklaşımını, onun hakkında verdiği bilgileri konu edinmektedir. Çalışma, büyük gezginin güzel eserini okumaktan heyecan duyan bir yazarın söz konusu heyecanını okurlarla paylaşma düşüncesinin birer ürünü olan bir denemeden ibarettir.

Çalışmada, Evliya Çelebi'nin üslup, tarz ve dilinin öne çıkmasına özen gösterilmeye ve bundan dolayı da Veysel Karanî hakkında bilgi verirken *Seyahatname*'nin dışına çıkılmamaya çalışılmıştır.

Onyedinci yüzyılın büyük İslam gezgini Evliya Çelebi (1611-1682?), uzun yıllar gezdi, gördü, yazdı ve geride bizim için çok güzel ve önemli bir kaynak eser olan on ciltlik *Seyahatnâme*'yi bıraktı. "Abd-i fakîr u hakîr u pür taksîr Evliyâ-yı bîriyâ" (bkz. 1314a: 361; 1314b: 3; 1996: 9; 1999: 7; 2001: 9; 2005a: 1 vd.), eserini çok canlı bir dille kaleme almıştır. *Seyahatnâme*'de, yazarının uğrayıp gezdiği sayısız yerin coğrafi yapısı, tarihi, folkloru ve sosyo-kültürel, dinî, demografik, siyasî, ekonomik, antropolojik, etnolojik ve sosyolojik durumları hakkında geniş ve ayrıntılı bilgiler bulursunuz. O nedenle bu eser, Osmanlı toplum yapısını, ekonomisini, siyasî-idarî-askerî veçhesini, dinî yapısını anlamak bakımından sosyal bilimciler için vazgeçilmez bir kaynaktır. Denilebilir ki, Evliya Çelebi, eserinde, gördüğü ve gözlem yaptığı yerleşim birimlerinin toplumsal yönlerini ustalıkla tasvir etmektedir; gündelik hayatı, kadın-erkek ilişkilerini, yiyecek ve içecekleri, isim kültürünü, şehirciliği, toplumsal farklılaşmayı, zevk, eğlenme ve dinlenme kültürünü, toplumun çeşitli tabakalarının kıyâfet kültürünü, müzik, sanat, meslek ve zanaatı, inanç ve din durumunu, aşk yönünü, tabiat-insan ilişkisini, sosyal problemleri, nüfusu, ekonomik kaynakları, yönetici-yönetilen ilişkilerini, adalet-zulüm durumlarını, isyan ve çatışmaları kendine özgü yöntem ve yaklaşımıyla ele almaktadır. Aslında Evliya Çelebi, bu ve benzeri konuları ele alırken bir tür "sosyolojik okuma" da yapmaktadır.

Seyahatnâmeler, bilhassa tarih ve sosyoloji araştırmaları için paha biçilmez eserlerdir. Gezilen yerlerin tarihî, sanatsal, sosyo-kültürel, ekonomik, dinî ve siyasal yönleriyle ilgili çok önemli bilgiler veren bu kaynaklar, özellikle tarihin ve sosyal hayatın çoğu kimseye gizli kalan yönlerini ifşa etmeleri bakımından kıymetli hazinelerdir. Evliya Çelebi'nin büyük eseri *Seyahatnâme*, büyüklüğü ve içine aldığı konuların çeşitliliği, anlatım tarzı ve metodolojisi, dili ve üslubu, verdiği bilgilerin genişliği gibi noktalarda gerçekten de değerli bir hazinedir.

Saray kuyumcubaşısı Derviş Mehmet Zillî'nin oğlu olan ve özellikle Kur'an hafızı olması ve sesinin de çok güzel olması münasebetiyle Saray'la ilişkileri erken yaşlarda başlayan Evliya Çelebi (1611-1682?), *Seyahatnâme*'yi zamanına göre kolay anlaşılabilir bir dille yazmıştır. Ahmet Mithat'ın (1314: kef) "Ne açık bir lisan ile yazılmış? ..." diyerek anlaşılabilirliğini belirttiği bu dil, akıcı, sürükleyici ve yer yer eğlencelidir. Bu üslubuyla Evliya Çelebi, nâm-ı diğer Evliyâ-yı bîriyâ, sanki karşınızda sizinle konuşuyormuşçasına konuları canlı bir biçimde ele alır ve sunar. Son çözümlemede denilebilir ki seyyahımız 50 yıllık bir gezi serüveniyle gördüğü yerlerde yaptığı gözlemleri, açık bir dille ve yorumlar katarak *Seyahatnâme*'sinde yazmış ve böylece sonraki kuşaklara çok önemli bir bilgi kaynağı bırakmıştır. Seyyah-ı âlem, *Seyahatname*'sinde aktüaliteyi ele alır, ama ele aldığı güncel olmayan konuları da güncelle ilişkilendirmeye, bir bakıma güncelleştirmeye ayrı bir önem verir. Geçmiş, şimdi ve geleceği öylesine bir iç içelik içinde ele alır ki sizin dışınızda olan olayları veya nesnelere sizinle bir şekilde bağlantılandırır. (Okumuş, 2006; Okumuş, 2007a).

Evliya aslen Kütahyalı olup Fetih'ten sonra İstanbul'a yerleşmiş olan bir aileye mensuptur. 1020/1611'de İstanbul'da dünyaya gelmiş ve "doğduğunda kulağına ilk Ezan-ı Muhammedî Şeyhülislam Sun'ullah Efendi tarafından okunmuştur." Evliya Çelebi (1314a: 361), hiç evlenmemiştir. Hafızdır, sesi güzeldir, musikişinastır. Hafız ve güzel sesli oluşu, onun erken yaşlarda Saray'la ve Osmanlı Padişahıyla tanışmasında önemli bir etkidir. Nitekim kendi anlattığına göre 1045 yılında, yani genç denecek

yaşlarda, Ramazan Ayının Kadir Gecesi'nde Kur'an okurken Kozbekçi Muhammed Ağa ve Silahdar Melek Ahmed Ağa gelip kendisini Padişah Gazi Murad Han'a götürürler (1996: 99 vd.). O karşılaşmada ve sonrakilerde gezginimizin padişahla kısa ve uzun mülakatları olur. Mülakatın konuları içinde Kur'an ve müzik, ağırlıklı bir yer tutar. Evliya Çelebi'nin kendi ifadelerinden (1996: 10-102) musiki konusunda oldukça ihtisaslaşmış olduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi'nin seyahat serüveninin başlangıç öyküsü oldukça ilginç ve manidardır. Gezginimiz, hep seyahatler yapmayı arzu eder ve bu arzusunu bir rüyasında Hz. Peygamber'e iletmek ister; fakat bu rüyasında "Şefa'at ya Rasulallah" diyeceğine "Seyahat ya Rasulallah" der (1314a: 27-33); 1314b: 4) ve böylece gezi macerasını başlatır (1996: 9-11). Rüya hikayesinde anlattığı gibi seyahat hayatını başlatan Osmanlı seyyahı, sadece gezmekle yetinmez, gezip gördüklerini başka insanlarla ve gelecek kuşaklarla paylaşmak ister ve bu nedenle yazar ve anlatır. Uzun uzun yazarak anlatması, onu birçok seyyahattan da ayrı bir yere koyar (Necib Asım, 1314: cim-dâl). Gerçekten de seyahat etmek ve gezilerini kitaplaştırmak, belki de Evliya Çelebi'nin en önemli özelliği ve zevkidir (Evliya Çelebi, 1314a: 27-33). Evliya, gezilerinin en güzel ve en anlamlı ürünü olarak da *Seyahatnâme* gibi boşluğu başka bir şeyle doldurulamayacak şahane bir eseri bize bırakmıştır.

Evliya Çelebi, İstanbul dışına ilk yaptığı Bursa gezisinden sonra babasının rüyasında da seyahat edeceğinin teyid edildiğini belirtir. İkinci ciltte anlattığına göre (2005b: 71-74) ailesine haber vermeden Bursa'ya yaptığı seyahatten dönüşte babası, 1050 Muharrem'in aşurası (02.05.1640) gününün gecesinde rüyasında Bursa'da olduğunu gördüğünü ve o gece pek çok evliyanın gelerek Evliya Çelebi'nin seyahatine izin vermesini istediklerini söyler. Babası seyahatine izin çıktığını belirttiikten sonra oğluna nasihatte bulunur. Nasihatinde seyahatlerinde dikkat etmesi gereken hususları, örneğin yaşlılara saygı göstermesini, namazlarını kaçırmamasını, iyi insanlarla dost olmasını, kanaatkâr olmasını, büyük velileri ziyaret etmesini, belli başlı kitapları okumayı ihmal etmemesini vs. öğütler. Babasının nasihatinde dikkati çeken önemli bir husus, gezip gördüğü yerlerdeki "ziyaretgâhları, ovaları, çölleri, dağları, taşları, ağaçları, yöreleri, havasını, suyunu, görmeye değer eserlerini, kalelerini, fatihlerini vs. özellikleriyle yazıp *Seyahatnâme* adıyla bir kitapta toplamasını istemesidir (2005b: 71-74). Babasının öğüdünden sonra Evliya Çelebi (2005b: 74), babasıyla birlikte on iki büyük şeyhin elini öptüğünü ve onların hayır dualarını aldığını da belirtmektedir.

Evliya Çelebi, güzel eserinin bazı yerlerinde seyahat mesleğini ayetlerle de delillendirir. Bu ayetleri,

kimi zaman da bazı büyüklerinin kendisine nasihat ederken hatırlattıklarını belirtir. Bu bağlamda "De ki yeryüzünde dolaşın ..." diye başlayan veya buna benzer ayetleri (mesela 34/Seb'e, 18; 6/En'am, 11; 30/Rûm, 50) zikreder (2005a: 6-7). Bu ayetleri de aktardığı bir yerde yapacağı yolculukla ilgili olarak gördüğü rüyayı ve rüyasıyla bağlantılı olarak gezmenin önemini anlatmaktadır. Kütahya'yı da görüp gezdiği yolculuğu ele aldığı dokuzuncu cildin başında bu konu bağlamında "Sebeb-i seyahat-i Mekke ve Mina" başlığıyla 1081 yılının Kadir Gecesi'nde Ebû Eyyûb el-Ensar'ın mezarını ziyaret edip dua ettiğini ve o gece riyasız samimi bir biçimde uyuyup rüya gördüğünü ifade ettiği yerde ayetler getirerek gezmenin önemini anlatmaktadır (2005a: 6).

Tamamı 10 cilt olan eserini fasıllar veya konusuna göre çeşitli başlıklar halinde düzenleyen ve her bir başlık altında görüp gezdiği yerlere göre farklı bir konuyu ele alan gezginimiz, gezi edebiyatı ve kültür tarihimiz açısından son derece önemli bir kaynak olma özelliği taşıyan *Seyahatname*'sinde çok önemli konulara yer verir. Bunlar arasında hikayeler, menkıbeler, rivayetler, temsiller, türküler, mani, halk şiirleri, mitoloji, masal, ağız farklılıkları, halk oyunları, giyim-kuşam, eğlence, komşuluk ilişkileri, ekonomik durum, idarî yapı, inançlar, yaşam biçimleri, adetler, toplumsal yapı, sanat ve zenaatler, zevkler, nüfus, dil, etnik yapı vs. sayılabilir. Bunlara ek olarak gördüğü yerlerin mimarî ve fizikî yapısından, örneğin evlerinden, camilerinden, mescidlerinden, çeşmelerinden, kiliselerinden, manastırlarından, havralarından, hanlarından, saraylarından, konaklarından, hamamlarından, kulelerinden, kalelerinden, surlarından, yollarından, evliyasından, kahramanlarından, büyük adamlarıdan vs. de söz eder (Okumuş, 2006).

Şunu da eklemek gerekir ki Evliya Çelebi, gördüklerini anlatır ve yorumlarken sıklıkla ayet ve hadisler getirmeye ayrı bir önem vermektedir. Evliya Çelebi, ayrıca gördüğü yerler hakkında bilgi verirken oralar hakkında daha önce yazılı kaynaklarda gördüğü bilgilere de başvurmayı ihmal etmez. Ele aldığı hususlara bakılacak olursa, Evliya Çelebi, sosyal tarih açısından çok önemli bilgi ve belgeler bırakmıştır (Okumuş, 2007b). Evliya-i seyyah-ı âlem'in eserinin bir diğer özelliği de, şiirle anlatımdır. E. Çelebi, gerek kendi şiirleriyle, gerekse başka şairlerin şiirlerinden yaptığı alıntılarla eserini daha da güzelleştirmektedir.

Seyahatnâme'nin yazarı, görüp gezdiği yerlerde dostlar edinmeye özel bir önem verir. O yerlerin önemli ve mümtaz şahsiyetlerini ziyaret eder, onlarla tanışır. Gezerken ve notlarını alırken tanıştığı ve ilişki kurduğu insanlarla bir tür röportaj yapar, onların bilgilerini

değerlendirmeye alır. Bu durumu *Seyahatnâme*'nin pek çok yerinden anlamak mümkündür (Okumuş, 2007a). Bu çalışmada, her ne kadar devlet memuru olsa da aslında *asıl mesleği seyyahlık* olan Evliyâ-yı bîriyânın *Seyahatname*'sinde Veysel Karanî ele alınmaktadır. Evliya, kıymetli eserinde bir yandan Osmanlı folk İslam kültüründe mitolojik bir İslamî kahraman olarak Veysel Karanî'ye dair önemli bazı hususlara işaret ederken, öte yandan da tarihsel olarak bazı orijinal bilgiler vermektedir.

VEYS EL-KARANÎ'NİN ADI

Evliya Çelebi, Veys el-Karanî'nin adını genellikle bu şekilde, yani Veys el-Karanî olarak verir, ama bir yerde Üveys olarak zikreder (2007: 269).

VEYSEL KARANÎ'NİN YÜKSEK MAKAMI

Evliya Çelebi, Veysel Karanî'ye yüksek bir makam atfetmektedir. Nitekim seyahat serüvenine temel teşkil eden rüyasında ona, Camide, Hz. Peygamber (s) ve Sahabe'nin önde gelenlerinin bulunduğu topluluğun içinde ve mihrabın önünde yer vermektedir (1996:9-10):

Ve ba'de du'â ve hayr-ı senâ ol zillu'llâh-i rûy-i zemîn, nizâm-ı intizâm-ı 'arzi olan es-Sultân ibnû's-Sultân es-Sultân Gazi Murâd Hân-ı Râbi' ibnû's-Sultân Ahmed Hân ibnû's-Sultân Muhammed Hân ibnû's-Sultân Murâd Hân-ı Sâlis ibnû's-Sultân Selim Hân-ı Sâni' ibnû's-Sultân Süleyman Hân b. Selim Hân-ı Evvel b. Bâyezid Hân-ı Sâni b. Ebû'l-feth Sultân Muhammed-i Sâni *rahmetullahi 'aleyhim ecmaîn* {üzerlerine olsun}. Amma bu müsveddâtımıza şürû' itdiğimiz mahalde hıdmeti şerifiyle şerefyâb olduğumuz pâdişâh-ı cem-cenâb fâtih-i Bağdâd-ı Behişt-âbâd Sultân Murâd Hân Gazi *tâbe serâhî* ğark-ı garik-i rahmet ola. Anların zamân-ı saltanatlarında Hicret-i Nebevî'nin sene 1041 târihinde piyadece Belde-i Tayyibe ya'ni Mahmiye-i Kostantiniyye etraflarında olan kurrâ ve kasabâtları ve nice bin hadîka ve gül gülistânlı bağ-ı iremleri seyr ve temaşa iderek hâtıra seyahat-ı kübrâ arzuları hutur idüp aya peder ve mâder ve üstâd ve birader kahırlarından niçe halâs olup cihân-geşt olurum diyü her ân Cenâb-ı Bâri'den "Dünyâda sıhhat-i beden, seyâhat-i tam, âhur nefesde imân" recâsında idim. Ve dâ'imâ dervîş-i dil-rişân ile hüsn-i ülfet idüp şeref-i sohbetleri ile müşerref olup, ekâlim-i seb'anın ve çâr-güşe rûy-i zemînin evsâfın istimâ' itdikde can u gönülden seyahate tâlib ve râğib olup âyâ 'âlemi temaşa idüp "Arz-ı Mukaddese'ye ve Mısır ve Şam'a ve Mekke ve Medine'ye varup ol Mefhar-i Mevcudat hazretlerinin Ravza-i Mutahharası'na yüz sürmek müyesser ola mı?" diyü zar ü giryân ve serseri ve nâlân olurum. Hikmet-i Huda sebab-i seyahat ve geşt ü güzâr-ı vilâyet olan mahlaş-ı hakîr-i fakîr ve dâ'i-ki kesrû't-taksir seyyâh-ı 'âlem ve nedim-i âdem, Evliyâ-yı bî-riyâ b. Dervîş Muhammed Zilli dâ'imâ ed'îye-i me'süre-i istihareye tâlib ve müdâvim ve esniye-i mevfûre-i müşerrefeye râğib ve mülâzım olup Hikmet-i Rabbani ve hidâyet-i Yezdânî, sûre-i kerîm-i Furkâniyye ve âyât-i 'azîme-i Kur'aniyye berekâtiyle dil-i çeşm-i 'âlîl Cenâb-ı Hazret-i Celîl tarafından istimdad taleb

idüp maskıt-ı re'isimiz olan İslâmbol'da künc-i mihnehânemizde girde-bâliš-i nâliš üzre hâb-ı murâd yasdanup bin kırk muharreminin leyle-i 'aşuresi idi kim bu hakîr beyne'n-nevm ve'l-yakazada iken görürümki Yemiş iskelesi kurbında Ahi Çelebi câmi'i nâm cami' kim helâl-i zülâl mâl ile inşâ olunmuş bir müstecâbü'd-da've câmi'i 'atıkdır. Menâmumda hakîr kendümi ol cami'de gördüm. Derhâl cami'in kapısı küşâde olup pür-silâh 'asker ile câmi'i-i münevverin içi nûr-ı münevver-i cemâ'at-i keşireyle mâlâ-mâl olup şalât-ı fecrin sünnetin edfi idüp salâvât-ı şerîfeye meşgul oldılar. Meğer hakîr minber dibinde sakin olup bu münevver vech-i hasenli cemâ'ati temaşa itmede hayran oldum. Hemân cenbimde olan cana nazar idüp "Benim sultânım cenâb-ı şerîfiniz kimdir, ism-i şerîfiniz bize ihsan buyurunuz" didim. Anlar eyitdi "'Aşere-i Mübeşşere'den kemankeşlerin piri Sa'd Vakkas'ım" didikde dest-i şerîfin bûs itdim. "Ya sultânım, bu sağ cânibde nura müstağrak olmuş cemâ'at-i mahbûb kimlerdir" didim "Anlar cümle ervâh-ı enbiyâdır. Ve gerü safda cümle ervâh-ı evliya ve eşfiyâdır ve bunlar ervâh-ı sahebe-i kiram ve muhacirin, ensâr ve erbâb-ı suffa ve şehidân-ı deşt-i Kerbelâ ve asdikâdır. Ve bu mihrabın sağındaki Hazret-i Ebâ Bekr ve Hazret-i 'Ömer'dir. Ve mihrabın solunda Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'dir. Ve mihrâb önündeki külâhlıca âdem Hazret-i Risâlet'in dünyâ ve âhuret karındaşı **Hazret-i Veysel Karânî**'dir. Ve cami'in solunda divâr dibinde siyah çerde âdem senin pirin Hazret'in mü'ezzini Bilâl-i Habeşî'dir. Ve bu ayağ üzre cemâ'ati saf saf bozan ve düzen kasrû'l-kâme âdem 'Amr-ı Âyyâr Zamîrdir. İşte bu 'alem ile gelen 'askerki kızıl kanlı esbaba müstağrak olmuşlar Hazret-i Hamza-i ba-saia ve cemi'i ervâh-ı şühedâdır diyü cümle cami içindeki cemâ'ati birer birer bu hakire göstertip her kankısına nazarım ta'alluk itdi ise dest-ber-sine idüp nazar aşinalığı idüp taze can buldum. "Yâ sultânım bu cemâ'atin hu câmi'de cem' olmalarının aslı nedir" didim. Azak câniblerinde cuyûş-ı muvahhidinden Tatar-ı sabâ-refâr "askeri muztâribü'l-hâl olmağla Hazret'in himayesinde olan bu İslâmbol'a gelüp andan Talar Han'a imdâda gideriz; şimdi Hazret-i Risalet dahi İmam Hasan ve imam Hüseyin ve on iki imâmlar ile ve bizden gayrı Aşere-i Mübeşşere ile gelüp sabah namazının sünnetin eda idüp sana kamet eyle diyü işaret buyururlar; sen dahi savt-ı a'la ile ikamet-ı tekbir idüp ba'de's-salam *Âyetü'l-kürsî'yi* tilâvet eyle, Bilâl *Sübhânallah* desin, sen *Elhamdü'lîllah*, Bilâl *Allâhü ekber* desin, sen *amin* de. Ve cümle cemâ'at 'ale'l-umûm tevhd ideriz. Ba'dehü sen *Ve sallî 'âlâ cemi'i'l-enbiyâ-i ve'l-mürselîn ve'l-hamdü'lîllâhi Rabbi'l-âlemîn* diyüp kalk, neman mihrâbda Hazret-i Risâlet otururken dest-i şerîfin bûs idüp "Şefâ'at yâ Resûlüllâh" diyüp recâ eyle" diyü Sa'd Vakkas yanımda oturup cümle ta'lim eyledi. Anı gördüm, cami' kapusından bir nûr-ı mübin berk urup cami' içi nur iken nûrun 'alâ nûr olunca cümle Sahabe-i Kiram ve ervâh-ı enbiyâ ve evliya ayağ üzre hazır durdılar. Sa'âdetle Hazret-i Risâlet yeşil 'âlemi dibinde, yüzünde nikahıyla, elinde 'asâsiyla, belinde kılıcıyla, sağında İmâm Hasan ve solunda İmâm Hüseyin ile zahir olunca mübarek sağ pây-i şeriflerin câmi'i münevver i ç re *b'ism-i ilâh* ile koyup mübarek vech-i şerifinden burka'n küşâde kilup *"Esselamü 'aleyk ya ümmeti"* buyurdılar. Cümle Huzzâr-ı meclis *"Ve aleykümu's-salam yâ Resûlüllâh*

ve ya Seyyide'l-ümem" diyü selâm aldılar. Hemân Hazret mihraba geçüp iki rek'at sünnet-i fecri eda idüp hakire bir dehşet ve vücuduma bir lertzân vâki' oldı. Amma Hazret'in cemi'-i eşkâline nazar eyledim. Hilye-i Hâkâni'de tahrîr olunduğı üzre idi. Ve yüzinde burka'ı al şal idi. Ve destâr-ı şerifi on iki kolanlı beyaz şaş idi. Ve hurka-i şerifleri şaruya mayii deve yününden idi. Ve gerdeninde aşfaru'l-levn sof şalı var idi. Ve pây-i sa'âdetlerinde sarı çizmeleri var idi. Ve ser-i sa'âdetleri destan üzre bir misvak sokulmuş ot» idi. Ba'de's-selâm sağ cânibde hakire nazar idüp mübarek yed-i yümnâları ile zânü-yı şerifine urup hakire hitaben kamet eyle didiler, hemân hakir Sa'd Vakkâs'ın ta'lîmine göre derhâl makâm-ı Segâh'da *Allâhümme salli âlä seyîdînâ Muhammedin ve 'âlâ âl-i Muhammed ve sellim 'aleyh* deyü kamet idüp tekbîr itdim'. Hazret dahi makâm-ı Segâh'da savt-ı ile Fâtiha-i şerifi tilâvet idüp zamm-ı süre, süre-i Sâd-ı şerifden ve "Davud'a Süleyman'ı bahşettik; o ne güzel bir kuldu. Doğrusu o dâima Allah'a yönelirdi" (Sa'd, 30) asr-ı şerifin tilâvet idüp cümle cemâ't sâmi'nden olup Hazret imamet itdi. Ba'de's-selâm hakir *Ayetü'l-kürsi*. Bilâl *Sübhannallâh*: hakir *Elhamdü'di'llâh* ve Bilâl *Allâhü ekber* diyüp Bilâl-i Habeşi ile müsel sel müezzinlik hudmetinde olup ba'de'd-du'â bir tevhîd-i sultânı olmuştur kim 'aşk-ı ilâhi ile mest ü medhüş olup güya hâbdan bidâr idim. Hulâsa-i menâm Sa'd Vakkas ta'lîmiyle edâ-yı hudmeti tamâm idüp Hazret-i Risâlet mihrâbda savt muhrik ile 'Uzzâl makamında bir *Yasin-i şerif* ve üç süre-i *Izâcâ'e* ve süre-i mu'avvizeteynleri bi't-tamâm tilâvet idüp Bilâl Fatiha diyüp Hazret mihrâbda ayağ üzre dururken hemân Sa'd Vakkas hazretleri destimden yapışup huzur-ı Hazret'e götürüp "Aşık-ı sâdıkın ve ümmet-i müştakın Evliyâ kulun şefâ'atin recâ ider" diyüp Hazret'e götürüp "mübarek dest-i şeriflerin bûs eyle" deyince bükâ-âlüd olup mübarek dest-i şerifine küstâhâne leb urup mehabetinden "Şefâ'at yâ Resûlüllâh" diyecek mahalde hemân "Seyahat yâ Resûlüllâh" dimişim. Hemân Hazret tebessüm idüp "Şefâ'ati ve seyahati ve ziyareti ve Allâhümme yessir bi's-sihhati ve's-selâme" diyüp Fatiha didiler. Cümle sahâbe-i kiram Fatiha tilâvet idüp cümle huzzar-ı meclisin dest-i şeriflerin bûs iderdim. Ve her birinin hayır du'âsın alup giderdim. Kiminin dest-i şerifi mûsk gibi, kimi 'amber ve kimi sünbül ve kimi gül ve kimi reyhan ve kimi zaymîrân ve kimi benefsec, kimi karanfil gibi kokardı. Amma bizzat rayiha-i Hazret-i Resul za'ferân-ı verd-i handan gibi kokardı. Ve mübarek sağ elin bûs itdüğümde güya pembe-misâl kemiksiz bir dest-i şerif idi. Amma sâ'ir enbiyânın dest-i şerifleri ayva râyihası kokardı. Hazret-i Ebâ Bekr-i Siddîk'im dest-i şerifleri kavun gibi şemm olunurdu. Hazret-i "Ömer ke-râyihati'l-amber gibi idi. Hazret-i 'Osman benefşe gibi râyihası var idi. Hazret-i 'Ali ke-râyihâ-i yâsemen idi. İmam Hasan karanfil gibi İmâm Hüseyin verd-i ebyaz gibi kokardı. *Rudvânüllâhi Te'alâ 'aleyhim ecma'in*. Bu hâl üzre cemi'-i huzzâr-ı meclisin dest-i şeriflerin bûs idüp yine Hazret-i Risâlet bir fatiha diyüp cümle ashâb-ı güzîn savt-ı â'lâ ile seb'ül-mesânîyi tilâvet idüp hemân Hazret-i Risâlet-penâh mihrâbdan "*Esselamü 'aleyküm yâ ihvanüm*" diyüp cami'den taşra revâne olunca cümle sahâbe-i kiram hakire günâgün hayır du'â ve iltiyâm itdiler. Ve câmi'den çıkup gittiler. Hemân Sa'd Vakkas hazretleri belinden sadağın çıkartıp hakirin beline kuşadup tekbîr idüp

"Yürü; sehm ü kavs ile gaza eyle ve Allah'ın hıfz-ı emânında ol ve müjde olsun sana bu meclisde ne kadar ervah ile göüşüb dest-i şeriflerin bûs itdinse cümlesini ziyaret etmek müyesser olup seyâyâ-ı âlem ve ferid-i adem olursun. Amma geşt ü güzâr itdiğın memâlik-i mahrusaları kılâ'-ı büldânları ve âsâr-ı 'acibe ve garibeleri ve her diyârın memdûhât, sanayî'ât, me'kûlât ve meşrubatını ve 'arz-ı beledi ve tül-ı nehârların tahrir idüp bu sevr-i garibe ile ve benim silâhumla amel edüp dünyâ ve âhiret oğlum ol, tarik-ı hakk-ı elden koma, gıll u gışdan beri ol, nân u nemek hakkın gözle, yâr-ı sadık ol yaramazlarla yâr olma, iyilerden iyilik öğren" diyü va'z u bendler idüp ve alnım bûs idüp Ahi Çelebi cami'inden taşra çıkup gittiler. Hakir mebhut olup hab-ı râhatdan bidâr olup 'Aya bu benim vâki'am mıdır, yohsa vâki'-i halim midir, yohsa rü'ya-yı salihim midir" diyü guna-gün tefekkür ile inşirâh-ı sadr zevk-i derûna na'il oldum. Ba'dehü 'ale's-sabah pak abdest alıp salât-i fecri eda idüp İslâmbol'dan Kasım Paşa'ya 'ubur idüp mu'abbir İbrahim Efendi'ye rüyamız ta'bir itdirüp "Cihân-ârâ ve 'âlem-geşt seyâyâ-ı âlem olup hüsn-ı hatimeyle işin itinâm bulup Hazret'in şefâ'ati ile dâhil-i huld-i berin olursun" diyü tebşir idüp el-fâtiha didi. Andan Kasımpaşa Mevlevihânesi Şeyhi Abdullah Dede'ye varıp dest-i şeriflerin bûs idüp vâki'amı anlara dahi ta'bir itdirdim. "On iki imâmın destin bûs itmişsin, dünyâda hümâm olursun, 'Aşere-i mübeşşere ellerin öpmişsin, dâhil-ı cenan olursun, sen çâr-yâr-ı güzînin yed-i mübareklerin bûs itmişsin, dünyâda cemi'-i pâdişâhların şeref-i sohbetleri ile müşerref olup nedim-i hasları olursun. Ola kim Hazret-i Risaletin cemâlin görüp dest-i şeriflerin takbil idüp hayr du'âsın almışsın sa'adet-i dâreyne vâsil olursun. Ve Sa'd Vakkâs'ın nasihati üzre ibtida bizim İslâmbolcığazımızı tahrir itmeğe bezli himmet idüp var makdûrun sarf eyle, "el-mukadder kâyi" fehvasınca saha dahi takdir olan nasibin elbette gelür diyü yedi cild tevarih-i kütüb-i mu'teber-i nefise ihсан idüp yürü işin rast gele, el-fâtiha diyüp du'â-yı haydarı ile behremend olduk. Ba'dehü hakir-i fakir anca hâne-i bi-minnetimiz olan savma'amız küncinde gencine kitaba malik olup ba'zı tevârihat tetebbu' iderek maskat-ı re'simiz olan hasreti'l-müluk ve limân-ı bahr-ı fülûk olan vilâyet-i Makedon un hsn-ı hasini ve sedd-i metini olan İslâmbol'un tahrirâtına şurû' eyledik.

Bu yaklaşımıyla Seyyah, popüler kültürde geçerli olan Veysel Karani anlayışını ortaya koymakta ve beslemektedir.

VEYSEL KARANİ'NİN PİR OLUŞU

Evliya Çelebi'nin yazdığına göre "Yemen'de Hazret-i Resûl'ün izniyle Hazret-i Veysel Karani, devcilerle pîr olmuştur. Amma Hazret anı, ol Hazreti görememiştir" (1996:212). Evliya, İstanbul esnafını anlatırken Esnaf-ı şütürbân-ı sârbân-ı revân'ın pirinin Yemen'de Veysel Karani olduğunu yazar (1996: 233). Ayrıca Esnaf-ı Hakkâkân'ın piri olan Hakkak Abdullah-ı Yemenî Veysel Karani'nin kemer-bestesidir. Abdullah-ı Yemenî "Hazret-i resûle hedâyâsiyle gelüp Veysel

Karanî'den kemer-besteliği makbul-i Resûl olup Risâlet-Penâh du'âsıyla Hakkaklara pir olup yine Yemen şehirlerinden şehri-Ğar'da medfundur (1996: 274).

Ayrıca Evliya Çelebi, Kahveciyan Tüccarı Esnafının pirleri olan Şeyh Şazeli'nin kemerini Hazret'in izniyle Veysel Karani'nin bağladığını; Veysel Karani'nin Hazret'i görmeyip Hazret'in izn-i şerifiyle yetmiş kişinin belini bağlayıp pir ettiğini belirtir (1996: 241). Bunun dışında Evliyâ-yı seyyah, Veysel Karani'nin Ehl-i Dükkân-i Kutuciyân'ın piri olan Hurrem Hindî'nin kemerini bağladığını belirtmektedir. Hurrem Hindî, Yemende sakın olup kabri Habeş sevakinindedir (1996: 296).

VEYSEL KARANİ'NİN MEZARI

Cem Şah'ın Yemen ve Aden'e gidip oradan Veysel Karani Hazretlerini ziyaret ettiğini yazar (1996: 41). Evliya Çelebi başka bir yerde (1996: 220), İstanbul esnafından bahsederken Veysel Karani'nin kabrinin Yemen'de bulunduğunu ve Ömer b. Huddam'ın onun kabrinin yanında medfun olduğunu belirtir (1996:226). Yine İstanbul esnafını anlatmaya devam ederken Esnaf-ı şütürbân-ı sâribân-ı revân'ın pirinin Yemen'de Veysel Karani olduğunu ve onun Karn şehrinde medfun olduğunu yazar (1996: 233).

Bir başka yerde de mezarının Yemen'de olduğunu söyler (1996: 241).

"Abd-i hakîr muhibb-i evliyâ" (2001: 59) Evliya Çelebi, dördüncü ciltte, Hazzo, bugünkü adıyla Kozluk (Batman'ın ilçesi) hakkında Hazret-i Sultan Veys'in bir âsitâne-i azîmde medfun olduğunu, ama bu kişinin Veys el-Karani olmadığını söyler. Burada Evliya, Veysel Karani'nin kabrinin Yemen'de Karn şehrinde bulunduğunu ve Hazzo'da mezarı bulunan Veys'in ise Abbasilerin neslinden Sultan Veys ibn ... olduğunu, padişah iken kutbiyyete kadem basup ahiret padişahı olduğunu belirtir (2001: 59).

İbn Batuta, ünlü eseri *Seyahatname'*sinde Veys el-Karani'nin Şam'da olduğuna dair bilgiler verir:

Dimaşk'ta Ziyaret Edilen Bazı Kabir ve Türbeler

Bâb-ı Gabiye ile Bâb-ı Sağır arasındaki kabristanda Ebû Süfyân kızı Ümmü Habîbe, kardeşi Muâviye, Allah elçisinin müezzini Bilâl Habeşi, Üveysü'l-Karani ve Ka'bül-Ahbâr'ın mezarları bulunur; Allah onlardan razı olsun.

Büyük bilgin Kurtubî'ye ait *Kitâbü'l-Müfhim fi Şerhi Sahîhi'l-Müslim* adlı eserinde şunları okumuştum:

"Peygamber ahabından bir cemaat Üveysü'l-Karani ile beraber Şam'a giderken Üveys yolda, çöl ortasında vefat eder. Orada ne bir ev ne de su vardır... Sahabiler bineklerden inerek Üveys'in ağızında güzel koku, su ve kefen bulunca hayrete düşerler. Cenaze namazını kılıp defnettikten sonra

yola devam ederler. Bu sırada sahâbeden birinin; 'Bu yüce insanın kabrine işaret koymaksızın nasıl bırakıp gideriz!' demesi üzerine mezarın bulunduğu yere dönmüşler ise de hiçbir ize rastlayamamışlardır."

İbn Cüzeyy der ki: Üveysü'l-Karani'nin Siffîn'de Hz. Ali safında öldüğü söylenmektedir. Allah bilir doğru rivayet de bu herhalde (İbn Battûta, 2004: 144-145).

MEVZ AĞACI VE VEYS EL-KARANİ

Evliya Çelebi, mevz ağacının, muzun nasıl meydana geldiğini ilginç bir mitolojik yaklaşımla anlatmaktadır. Onun aktardıklarına göre mevz ağacının ortaya çıkışı, Veys el-Karani ile doğrudan ilgilidir. Hikaye şöyledir:

el-Faslu's-sâbi' ve hamsîn Mısır'ın hâk-i pâkinde hâsıl olan nebatat makûlesi me'külâtın beyân eder:

Evvelâ mevz: bir turfe şeydir. Ağaç desen değildir, amma kaddi ağaç kadar vardır. Her sene yerden iki âdem kaddi kadar çıkup ve âdem uyluğu kalınlığında olup içi mâl-â-mâl sudur, sıkarsan suyu çıkar, bunun hakkındadır. Ve yaprakları yorcan kilim kadar yeşil yeşil filandıra bayraklar gibi yaprakları olur. Ve yapraklar mabeyninde tâ zirvesinde birer salkım mevz verir. Ve her salkımı mum sofrası gibi bir yeşil tekerlek kenarında ikişer kat sıra sıra dizilmiş iki yüz dahi ziyâde ve noksan sarı patlıcan-misâl mevzlerdir. Kemâlin bulunca sapsarı kehrûbâr olur. Andan koparup tenâvül ederler. İbtidâsı yeşildir. Gerçi sûrette patlıcan-misâl mevzundur, amma içinde patlıcan gibi tohumu yokdur, hemân leb-ber-leb bir ma'cûn-ı mukavvîdir. Ucundan kabuğu soyulur. Ve şeker ile tenâvül olursa dahi latîf olur. Dörd beş dânesi tenâvül olursa, lahm yemiş kadar gına verüp gayet tok tutar. Serî'u'l- hazırdır ve gayet nâfi'dir. Bedene kuvvet verüp meniye ziyâde edüp kuvvet-i basarı dahi ziyâde eder ve tabî'atı i'tidâl üzre eder.

Hakkında Hazret-i Üveys için halk olundu, derler. Kaçan kim Hazret-i Risâlet'in Uhud gazasında mübarek dendân-ı şerifleri şehîd oldukda Hazret-i Üveys istimâ' edüp, "Âyâ bu diş mi şehîd oldu, aya bu mu?" deyüp otuz iki dişlerin mahabbet-i Resûlullâh için çıkarup mübarek ağız yarların zemine ilkâ etdikce bi-emrillâh-i ta'âlâ ol yârin ağız yarından bu mevz hâsıl olup Yemen diyarından sâ'ir diyarlara müstevli oldu, dey ü Yemen ulemâları bu kavle müttefiklerdir.

Amma ağacı kamuş ağacı gibi yerden bitüp biri meyve verince anı kat' ederler, yanından biri dahi biter, böyle halk olunmuş. Berût şehrinde gayet çok olur. Hattâ mîrî mâla bağlıdır, başka ağası vardır. Ve Mısır'da ve Dimyat şehrinde dahi ziyâde olur (2007: 269).

Eşkâl-i şecere-i mevz ve hâsiyyet-i misâl-i levz: Ve bu mevz bir turfa ağaçtır. İki âdem kaddi olur, dahi âli olmaz. Ve cüssesi uyluk kalınlığı olup ağacın sıksan suyu çıkar. Ve herbir varakları kilim kadar tûlânî yaprakları filandıra bayrak gibi salınır, gayet sebzgün berklerdir. Ve meyvesi dahi bir turfa bârdır. Yıldı bir kerre verir, gayri vermez. Ba'dehu anı dibinden kat' edüp kamuş gibi biri dahi dibinden zahir

olur. Meyvesi yaprağı yanında bir kol kalınlığı dalın ucunda bir sını cirminde bir sininin cânib-i erba'asında iki yüz, üç yüz patlıcan ve hürde hıyar gibi evvel yeşil, ba'dehu sarı sarı hâsıl olup kemâlin buldukda araba tekerleği gibi tertîb ile dizilüp durur. Ba'dehu kat' edüp kabuğu bî-te'essüf soyulup şekerle ve yâhûd şekersiz tenâvül olunur. Gayet leziz ve mukavvî ve serî'u'l-hazmdır, derece-i ûlâda hardır. Ve âdemin bedenine kuvvet-i kuvâ verüp lahm tenâvül etmiş kadar guna verir. Güya taze pâlude köfteri gibi terdir. Çekirdeği gibi bir şeyi yokdur. Ancak kökünden zahir olan filislerin diküp hâsıl olur. Güya kamyş nev'idir amma da'imâ su içinde ağacı turmak ister.

Sebeb-i hilkat-i şecere-i mevz misli'l-levz: Ol gün ki Hazret-i Mefhar-i mevcudat ve Server-i kâ'inât Uhud gazasında mübarek dendân-ı dürdâne-i şerifi şehîd olduğun Yemen'de Veys el-Karanî hazretleri istimâ' edüp,

"Aya Hazret-i Risâlet'in şehîd olan mübarek sinn-i şerifleri bu mudur, yohsa bu mudur?" deyü mübarek dişlerin çeke çeke biri kalmayup mübarek ağız yarı ile kanın yere tükürdüke bi-emrillâh ol kandan der-akab mevz ağacı zahir olup ol sâ'at meyve verüp ilhâm-ı Rabbani ile Veys hazretleri tenâvül edüp def-i cû' eder. Hakka ki ihtiyar kimesnelerin zülbiyyât-ı katr-ı nebatıdır. Hikmet-i hilkat budur. Yef'alullâhu mâ yeşâ'ü bi-kudretihi yahkümü mâ yürüdü bi-izzetihî? Bu karye hâkimi hakire elli batman mikdârı mevz verüp şekerle tenâvül ederek andan kalkup 3 sâ'at (2005a: 211).

VEYSEL KARANÎ'NİN FOLK İSLAM'DAKİ YERİ

Evliya Çelebi, *Seyahatname'sinde* genel olarak o zamanın Osmanlı kültüründe Veysel Karanî'nin çok önemli bir yerinin olduğuna ve bu bağlamda dualarda örneğin Melek Ahmet Paşa'nın Abdal Han'la yaptığı savaşa başlamadan önce kılıç kuşanıp dua ederken söylediği gibi "İlahî, Habîbin yüzü suyuna ve evim oğlanı dediğin Veysel-Karanî yüzü suyuna ve yetmiş yedi bin tabakât-ı kümelinden gavs-ı a'zam olan kulların yüzü suyuna ben yerindirme ve cümle asker-i İslâmı hatadan sakla" gibi ifadelerde Veysel Karanî'ye atıfta bulunulduğuna dair bilgiler vermektedir (2001: 140, vd.). Başka bir yerde de yine Melek Ahmet Paşa'nın bir başka vesileyle benzer bir dua yaptığını ve o duada da yine Veys el-Karanî'nin yüzü suyuna dediğini belirtmektedir (2002: 74).

Veysel-Karanî, insanların, şeyhlerin vs. rüyalarına girip onlara tavsiyelerde de bulunmaktadır. Örneğin Evliya'nın verdiği bilgilere göre Tırhala'da medfun bulunan eş-Şeyh Hazret-i Cafer Efendi, Yemen, Aden ve Seba şehirlerine seyahat edip Yemen'de Veys el-Karanî'nin asitanesinde kalmak murad edindiğinde, bir gece rüyasında Veys el-Karanî'yi görmüş ve o rüyada Hazret ona "Yâ Hazret maksat-ı re'sin olan Tırhala'da kal" buyurmuştur (2003: 94).

Ayrıca çeşitli kişilerin, asker ve komutanların Veys el-Karanî'yi Peygamberimiz ve diğer İslam büyükleri gibi şefaatçi tutarak dua ettikleri zikredilmektedir (2003: 200).

Veysel Karanî'nin bu coğrafyanın popüler manevi kültüründe hiç şüphesiz yeri büyüktür. Onunla ilgili anlatı ve mitolojiler, artık onun bir tarihsel şahsiyet olmanın ötesinde efsanevi bir kahraman ve veli olarak kabulünü göstermektedir.

Elbette onun Hz. Peygamber'i görmeden iman etmesi, Müslümanların kolektif belleğinde onun yerinin özel bir konum olarak belirlenmesine yol açmıştır.

Tasavvufta onun çok özel ve saygın bir yeri vardır. Ayrıca *Menâkıb-ı Veysel Karanî*, *Destân-ı Hazret-i Veysel Karanî* (Bkz. Kaplan, 2008; Kuzubaş, 2008) ve *Mecâlis* (Kulu ty.) gibi menkıbe ve destan eserlerinde de Veysel Karanî anlatılmıştır. Bilindiği gibi bu tür eserler folk İslam açısından, halkın İslam'ı öğrenmesi bakımından önemli araçlardır.

Bu noktada mitoloji, tarihüstülük, toplumsal hafıza ile din algısı ve halk dindarlığı ilişkisinin önemini hatırlamakta fayda vardır.

Veysel Karanî'nin halk dindarlığındaki yerini anlamda Yunus Emre'nin bir şiirindeki tanımlamaları yardımcı olabilir:

Rumda Acemde âşık olduğum,
Yemen illerinde Veysel Karanî
Hak peygamber sevdi ve dostum dedi
Yemen illerinde Veysel Karanî

Anasından doğup dünyaya geldi
Melekler altına kanadın serdi
Resulün hırkasını tacını giydi
Yemen illerinde Veysel Karanî

Erenler önünde kemer belinde
Ak nurdan beni var o sağ elinde
Veys Sultan derler hak divanında
Yemen illerinde Veysel Karanî

Sabah namazını kılıp giderdi
Gizlice Rabbine niyaz ederdi
Anın işi gücü deve güderdi
Yemen illerinde Veysel Karanî

Bin deveyi bir akceye güderdi
Onun da nısfını zekat ederdi
Develer bileşince tevhid ederdi
Yemen illerinde Veysel Karanî

Elinde asası hurma dalından
Eyninde hırkası deve yününden
Asla hata gelmez onun dilinden
Yemen illerinde Veysel Karanî

Yastığı taş idi döşek postu
Cennetlik eylemek ümmeti kasti
Hakkın sevgilisi habibin dostu
Yemen illerine Veysel Karani

Anasından destur aldı durmadı,
Kabe yollarını geçti boyladı
Geldi o Resul'u evde bulmadı
Yemen illerinde Veysel Karani

Peygamber mescidden evine geldi
Veysin nurunu kapıda gördü
Sordu Aişeye eve kim geldi
Yemen ellerinde Veysel Karani

Yunus eydürgelin biz de varalım
Ayağın tozuna yüzler sürelim
Hak nasip eylesin komşu olalım
Yemen illerinde Veysel Karani.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak Evliya Çelebi'nin yaklaşımında bir tür folk İslamî Veysel Karanî yaklaşımı mevcuttur, ama Seyyah, kimi zaman yanlış gördüğü bilgileri düzeltme yoluna da gitmekte ve tarihî bilgi dağarcığımıza yeni şeyler de katmaktadır. Örneğin Veysel Karanî'nin mezar yeri konusunda söyledikleri, kabul edilir veya edilmez, bu noktada önemlidir.

Şu da belirtilmelidir ki, esasen Veysel Karanî'nin mezarının nerede olduğu da, son tahlilde tarihçilere bırakılması lazım gelen bir konudur. Bizim için asıl önemli olan, Veysel Karani gibi bir düşünür, bir hakikat aşığı ve arayışçısının bizim manevi kültür ve atmosferimize yaptığı zenginliği vurgulamak ve onun üzerinde durmaktır. Onun hayat tarzı, düşüncesi, inancı, inanma serüveni, Hz. Muhammed (s) sevgisi ve bağlılığı, anne sevgisi gibi hususlar, asıl üzerinde durulması ve araştırılması gereken konular olarak önümüzde durmaktadır.

KAYNAKÇA

- AHMED Midhat (1314). "Necib Asım'a Hitaben", *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, c. 1, Haz. Ahmed Cevdet, Dersaadet: İkdâm Matbaası, s. vav-mim.
- CABBAR Kulu (ty). *Mecâlis*, Ankara Millî Kütüphane, Numara A. 2107.
- EVLİYA Çelebi (1314a). *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, c.1, Haz. Ahmed Cevdet, Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- EVLİYA Çelebi (1314b). *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, c.2, Haz. Ahmed Cevdet, Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- EVLİYA Çelebi (1996). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 1, Haz. O. Şaik Gökyay, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 3. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.

- EVLİYA Çelebi (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 4, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (2002). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 6, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (2003). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 8, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (2005a). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 9, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (2005b). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 2: Birinci ve İkinci Kitap, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul: YKY.
- EVLİYA Çelebi (2007). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 10, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul: YKY.
- İBN BATTÛTA Tancî, Ebû Abdullah Muhammed (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul: YKY.
- KAPLAN, Yunus (2008). "Destan-ı Veysel Karani", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 1/5, s. 379-397.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2008). "Manzum Bir Destan Kitabı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 1/2, s. 304-340.
- NECİB Asım (1314). "Bibliyografya -Evliya Çelebi Seyahatnâmesi-", *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, c. 1, Haz. Ahmed Cevdet, Dersaadet: İkdâm Matbaası, s. elif-vav.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2003). *Veysel Karani ve Üveysilik*, Ankara: Dergah Yayınları.
- OKUMUŞ, Ejder (2006). "Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Diyarbakır", 2. *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır Sempozyumu*, 15-18 Kasım 2006, Diyarbakır.
- OKUMUŞ, Ejder (2007a). "Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Tatvan ve Çevresi", *Uluslararası Tatvan ve Çevresi Sempozyumu*, 31 Ağustos-2 Eylül 2007, Tatvan.
- OKUMUŞ, Ejder (2007b). "Evliya Çelebi Kütahya'da", *DEÜİFD*, S. XXVI, s. 83-120.